

УДК 005.21 : 338.2 (334)

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4-27

ОКСЕНЮК Т. М.

Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянуто трактування сутності кластера та обґрунтовано необхідність застосування кластерного підходу у механізмах регіонального інноваційного розвитку. Здійснено характеристику сутнісних аспектів та особливостей інноваційних кластерів. Окреслено основні стратегії впровадження кластерних технологій у розвитку місцевих соціально-економічних систем, що мають місце у світовій практиці. Визначено основоположні засади і напрями формування механізму стратегічного управління інноваційним розвитком регіональних соціально-економічних систем в контексті застосування кластерних технологій.

Ключові слова: кластерний підхід, інноваційний кластер, механізм, регіональний інноваційний розвиток, стратегічне управління.

OKSENIUK T.

Khmelnitskyi National University

THE STRATEGIC MANAGEMENT MECHANISM OF REGIONAL SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS INNOVATIVE DEVELOPMENT FORMATION IN CLUSTER TECHNOLOGIES CONTEXT

In world economic development modern conditions, the economic growth key factor of both individual production units and entire socio-economic systems are innovations. They are a key tool for solving a number of social, environmental and other problems that characterize modern societies. That is why ensuring sustainable innovation development should be one of the key priorities of any socio-economic system at this stage. In this context, the innovative development mechanisms forming is of particular importance. In the last few decades different approaches to the innovative development have been applied in Ukraine, which, although leading to some positive changes, but have not become the driving force of the innovation economy in the country. At the same time, it became clear that higher efficiency is characteristic of regional innovative development programs, as they are developed taking into account the specifics of the economic sector of a particular area, its features, needs and available potential. Given the above and the chosen course for decentralization of resources and powers, to expand the capacity of local governments to ensure local development, the issues of forming regional socio-economic systems innovative development mechanisms become important. As the world's leading economies in forming of regional development programs increasingly turn to cluster technologies to ensure sustainable economic development of territories, the problem of forming strategic management mechanisms of socio-economic systems innovative development in cluster technologies context acquires special urgency. The aim of the article is to substantiate the main directions of regional socio-economic systems innovative development strategic management mechanisms formation in cluster technologies application context. So, in the study are considered the essence of the cluster interpretation and substantiated the necessity of cluster approach application in regional innovative development mechanisms. The essential aspects and features of innovation clusters are characterized. The main strategies for cluster technologies implementation in local socio-economic systems development that take place in world practice are outlined. The basic principles and directions the strategic management mechanism formation of regional social and economic systems innovative development in cluster technologies application context are defined.

Keywords: cluster approach, innovation cluster, mechanism, regional innovation development, strategic management.

Вступ. За сучасних умов світогосподарського розвитку ключовим чинником економічного зростання як окремих виробничих одиниць, так і цілих соціально-економічних систем виступають інновації. Саме вони є ключовим інструментом вирішення цілого ряду соціальних, екологічних та інших видів проблем, характерних для сучасних суспільств. Саме тому забезпечення стійкого інноваційного розвитку має бути одним із ключових пріоритетів будь-якої соціально-економічної системи на даному етапі. В цьому контексті особливого значення набуває розбудова механізмів управління інноваційним розвитком.

В Україні впродовж кількох останніх десятиліть, тобто з часів проголошення незалежності, застосовувалися різні підходи до управління інноваційним розвитком, які, хоча й призвели до окремих позитивних зрушень, однак так і не стали рушійною силою формування інноваційної економіки в державі. При цьому, стало зрозумілим, що вища ефективність характерна саме регіональним програмам інноваційного розвитку, оскільки вони розробляються з урахуванням специфіки економічного сектору конкретної місцевості, його особливостей, потреб та наявного потенціалу. Враховуючи вищезазначене та обраний курс на децентралізацію ресурсів і повноважень, тобто на розширення можливостей органів місцевого самоврядування у забезпеченні місцевого розвитку, вагомими стають питання формування механізмів управління інноваційним розвитком регіональних соціально-економічних систем. Оскільки ж у провідних економіках світу при розробці регіональних програм розвитку все частіше звертаються до кластерних технологій, що дозволяють забезпечити стійкий економічний розвиток територій, то особливої актуальності набуває проблема формування механізмів управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем в контексті застосування кластерних технологій.

Мета дослідження. Обґрунтувати основні напрями формування механізмів стратегічного управління інноваційним розвитком регіональних соціально-економічних систем в контексті застосування кластерних технологій.

Аналіз літературних джерел з даної тематики. Одним із основоположників теорії кластеризації економіки варто вважати М. Портера [1], за яким конкурентоспроможність країни формується саме кластерами – групою географічно близьких, взаємопов'язаних компаній та організацій, які діють у певній сфері та взаємодоповнюють одна одну. Подальший розвиток даної теорії зумовили представники інституціоналістської школи [2–4], які довели наявність залежності динаміки показників економічного розвитку регіону від особливостей інституційних зв'язків між органами влади, суспільними об'єднаннями та конкуруючими між собою промисловими підприємствами.

Впродовж останнього десятиліття теорія кластеризації отримала новий виток у своєму розвитку, особливо на теренах країн, які не належать до економік світового рівня. Розуміння кластерів як рушійного чинника економічного розвитку стимулює нові наукові дослідження та розробки. Водночас, в Україні дане питання є маловивченим, особливо в контексті нетривалого досвіду функціонування органів місцевого самоврядування з розширеними повноваженнями, що вимагає поглибленого вивчення піднятої тематики.

Постановка завдання. В узагальненому трактуванні під кластером прийнято розуміти структурований галузевий союз підприємств, органів державної влади, місцевого самоврядування, науки і некомерційного сектору. Кластеризація економіки за рахунок посилення взаємозв'язків між її господарюючими суб'єктами надає нових імпульсів регіональному розвитку та стає однією з умов підвищення конкурентоспроможності територій на сучасному етапі. Саме тому регіональна економічна політика має не лише відшукувати способи ефективного використання наявного ресурсного потенціалу, але і забезпечувати формування нових підходів, механізмів, технологій управління регіональним розвитком на основі застосування кластерного підходу.

Варто відзначити, що кластерний підхід є більш ефективним порівняно з галузевою формою організації взаємодії підприємств на регіональному рівні, адже його головна концепція полягає у поєднанні окремих елементів в єдине ціле для виконання у взаємодії певної функції чи реалізації певної цілі. Особливо важливу роль кластерні технології відіграють у здійсненні інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу на регіональному рівні, оскільки невеликі підприємства досить часто не мають можливості концентрувати значні ресурси на проведенні науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських розробок, втіленні дороговартісних інноваційних маркетингових заходів тощо.

Перевага та новизна кластерного підходу полягає в тому, що він надає високої значимості мікроекономічній складовій, а також територіальному та соціальному аспектам економічного розвитку. Крім того, він пропонує ефективні інструменти для стимулювання регіонального розвитку, оскільки дозволяє визначити пріоритетні галузі, які мають економічний потенціал та сприяють підвищенню конкурентоспроможності, виявити фактори та елементи, що впливають на рівень розвитку конкурентних переваг [1]. Об'єктивна необхідність використання кластерного підходу для розвитку інноваційної сфери полягає у переліку його економічних переваг – він забезпечує підвищення загальної ефективності, конкурентоспроможності та зростання продуктивності за рахунок синергетичного ефекту. Тим самим обумовлюється необхідність використання кластерних технологій як основи для стратегічного інноваційного регіонального економічного розвитку.

Інноваційні кластери значно швидше, ніж галузі, охоплюють важливі зв'язки, формують взаємодоповнюючі елементи між підприємствами різних галузей, поширюють технології, навички, інформацію та усвідомлення швидкозмінних умов замовників. Такі зв'язки виявляються основоположними у конкурентній боротьбі, у підвищенні продуктивності та, особливо, у визначенні напрямів розширення господарської діяльності та впровадження інновацій.

Як правило, більшість учасників інноваційного кластеру не конкурують між собою безпосередньо, оскільки обслуговують різні сегменти галузі. Однак, у них існує багато спільних потреб та можливостей, вони в процесі здійснення господарської діяльності зіштовхуються зі схожими обмеженнями та перешкодами. Можна виділити кілька специфічних особливостей інноваційних кластерів, серед яких наступні:

– забезпечення перетікання специфічних конкурентних переваг між підприємствами кластеру, що прискорює інноваційний розвиток, сприяє нарощуванню стратегічного потенціалу підприємств та підтримці динамічної конкуренції;

– наявність інтегрованих властивостей проектної та економічної систем, оскільки інноваційні кластери у переважній більшості є результатом цілеспрямованих організаційних дій групи підприємств (організацій), в тому числі і органів влади;

– наявність процесів координації, які виконують керівну роль в умовах нестабільності, створюють необхідні умови для стійкості фінансових і товарних потоків, стають основою для організації ефективних господарських зв'язків, обміну продукцією, досвідом і технологіями, слугують основою міжрегіональних зв'язків.

Інноваційний кластер, будучи найбільш ефективною формою досягнення високого рівня конкурентоспроможності, являє собою неформальне об'єднання зусиль різних організацій. Об'єднання в інноваційний кластер на основі вертикальної інтеграції формує не спонтанну концентрацію різноманітних технологічних винаходів, а суворо орієнтовану систему поширення нових знань, технологій та інновацій. При цьому, формування мережі стійких зв'язків між всіма учасниками кластеру є найважливішою умовою

ефективної трансформації винаходів у інновації, а інновацій – в конкурентні переваги. Інноваційні кластери створюють новий продукт чи послугу зусиллями кількох підприємств чи дослідницьких інститутів, що дозволяє прискорити їх поширення мережею господарських взаємозв'язків. Інноваційна структура кластера сприяє зниженню сукупних затрат на дослідження і розробку новацій з подальшою їх комерціалізацією за рахунок високої ефективності виробничо-технологічної структури кластера. Це дозволяє учасникам інноваційних кластерів стабільно здійснювати інноваційну діяльність на протязі тривалого часу [5].

Виходячи з усього зазначеного, можемо говорити про те, що забезпечення інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем у стратегічній перспективі вимагає розбудови ефективних механізмів формування та розвитку інноваційних кластерів. Іншими словами, необхідною є імплементація кластерного підходу в управління регіональними соціально-економічними системами. Світова практика виробила три основні стратегії впровадження кластерних технологій:

– державну (директивну), коли саме органами влади (місцевого самоврядування) визначається територіальна організація та галузева спеціалізація кластера, встановлюються правила і процедури участі тощо;

– бізнесову (стратегію спільноти бізнес-одиноць), за якої кластери утворюються стихійно за наявності певних умов чи традицій ведення бізнесу і досить часто мають неформалізовані правила участі;

– рефлексивну (балансуючу), за якої кластери утворюються на основі балансування інтересів суб'єктів господарювання, територіальних органів влади та місцевої спільноти.

Таким чином, місцеві органи влади в розбудові територіальних інноваційних кластерів можуть обирати між директивною та балансуючою стратегіями. Застосування кожної з них має як сильні сторони, так і недоліки, а тому потребує виваженого методологічного підходу до її обрання. Звідси, необхідність формування комплексного управлінського механізму у забезпеченні інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем у стратегічній перспективі. Однак, формуванню такого механізму має передувати визначення чітких основоположних засад та чинників його ефективного функціонування. На основі світового досвіду можна говорити про наступні фактори успіху:

- формалізація державної політики та програм регіонального розвитку інноваційних кластерів;
- формування довгострокового регіонального бачення розвитку інноваційних кластерів;
- розвиток комунікацій та координації між усіма учасниками інноваційного кластеру;
- активна підтримка функціонування та розвитку інноваційних кластерів.;
- розвиток науково-освітньої бази;
- стимулювання кооперації наукового та реального секторів;
- розвиток інноваційної інфраструктури (наукових парків, інкубаторів тощо);
- сприяння формуванню та розвитку належного бізнес-середовища.

Таким чином, механізм стратегічного управління інноваційним розвитком регіональних соціально-економічних систем в контексті застосування кластерних технологій має функціонувати за кількома основними напрямками:

1. Формування інноваційних територіальних кластерів. За даним напрямом має вестися робота щодо аналітичного оцінювання показників територіального соціально-економічного розвитку, визначення перспективних галузей з точки зору формування інноваційних кластерів, проведення просвітницької роботи, інформаційних кампаній та інших організаційних заходів з метою налагодження комунікацій між окремими господарюючими суб'єктами певних галузей, їх взаємозв'язків з місцевими осередками наукової діяльності. Окрім того, до завдань реалізації даного напрямку досліджуваного механізму має належати і всебічне сприяння територіальному розвитку бізнес-середовища.

2. Розвиток інноваційних можливостей територіальних кластерів. Даний напрям функціонування механізму стратегічного управління інноваційним розвитком регіональних соціально-економічних систем в контексті кластерних технологій передбачає здійснення місцевими органами влади всебічної підтримки та сприяння інноваційній діяльності територіальних кластерів, що може полягати у визначенні стратегії їх інноваційного розвитку, формуванні координаційних рад, виділенні необхідних ресурсів, створенні належних інформаційних потоків, розробці та реалізації конкретних проектів тощо.

Висновки. Стійкий соціально-економічний розвиток територій є сьогодні одним з основних пріоритетів місцевої влади, а тому пошук ефективних шляхів і заходів для його забезпечення є особливо актуальним. В цьому контексті особливого значення набуває формування управлінських механізмів, спрямованих на забезпечення саме інноваційного розвитку місцевих соціально-економічних систем як рушійного чинника розвитку територій в цілому та їх соціально-трудова сфери, зокрема. При цьому, формування окреслених механізмів має здійснюватися з урахуванням необхідності спрямовувати управлінський вплив за двома основними напрямками: формування інноваційних територіальних кластерів та розвиток інноваційних можливостей територіальних кластерів. Тому подальшими напрямками досліджень має стати визначення складових елементів кожної з окреслених підсистем механізму стратегічного управління інноваційним розвитком регіональних соціально-економічних систем в контексті застосування кластерних технологій.

Література

1. Портер М. Э. Конкуренция / [пер. с англ. О. Л. Пелявского и др. ; под ред. Я. В. Заблоцкого и др.]. – М. : Вильямс, 2005. – 458 с.
2. Самуэльсон П. Экономика / Самуэльсон П., Нордхаус В. – 18-е изд. – М. : Вильямс, 2007. – 1360 с.

-
3. Хайек Ф. Дорога к рабству / Хайек Ф. ; [пер. с англ]. – М. : АСТ ; Астрель, 2012. – 317 с.
 4. Коуз Р. Г. Фирма, рынок и право / Коуз Р.Г. ; пер. с англ. – М. : Новое издательство, 2007. – 224 с.
 5. Koshcheev S. V. Organization-economic mechanizm of forming innovative systems (healthresort sector case-study). European researcher. 2011. № 3. P. 274–275.

References

1. Porter M. E. Konkurenciya / [per. s angl. O. L. Pelyavskogo i dr. ; pod red. Ya. V. Zablokogo i dr.]. – М. : Vilyams, 2005. – 458 s.
2. Samuelson P. Ekonomika / Samuelson P., Nordhaus V. – 18-e izd. – М. : Vilyams, 2007. – 1360 s.
3. Hajek F. Doroga k rabstvu / Hajek F. ; [per. s angl]. – М. : AST ; Astrel, 2012. – 317 s.
4. Kouz R. G. Firma, rynok i pravo / Kouz R.G. ; per. s angl. – М. : Novoe izdatelstvo, 2007. – 224 s.
5. Koshcheev S. V. Organization-economic mechanizm of forming innovative systems (healthresort sector case-study). European researcher. 2011. № 3. R. 274–275.

Надійшла / Paper received: 14.07.2020

Надрукована / Paper Printed : 29.09.2020